

یک سند از دوران کریم خان زند

احسان اشراقی

که ۷ تومان و ۷ خرواری که در تحت تنخواه و وظیفه‌ی موظف می‌گرفته، باز یافت و بعلاوه از هذه السنه و مابعدها (۴) از قراری که تفصیل یافته، ۳ تومان و ۳ خروار از قرار تومانی ۲۰۰ دینار و خرواری یک من [و] نیم از تنخواه نقد و جنس و وظیفه‌ی موظفین و مصارف روشنایی و غیره‌ی مساجد و بقاع در حین گرفتن تنخواه کل - که خودتان باز یافت می‌نمائید، باز یافت و صرف معاش خود و در تقدیم امر مزبور و رونق و رواج بقاع الخیر و مساجد ساعی باشند. عالیجاه معلی مکان عقیدت و اخلاص آگاه، مولا ویردی خان (۵) حاکم و عالیشان سلاله النجباء العظام، میرزا محمد صادق وکیل مالیات دار السلطنه‌ی قزوین، به نحو مقرر معمول دارند. عموم موظفین و طلبه‌ی علوم دینی‌ی دار السلطنه‌ی مزبوره، محسوب فرموده، مرتب داشته، در عهده شناسند. تحریراً فی شهر محرم سنه‌ی ۱۱۸۴.

[مهر کریم خان زند]

یادداشت:

- ۱- میرزا عبدالغفار، در زمان کریم خان زند می‌زیسته و فرمان مزبور، قدیم‌ترین سندی است که از گذشته‌ی خاندان باقی است. در چند سند دیگر - که از زمان فتحعلی شاه قاجار موجود است - دو تن از اجداد او به نامهای میرزا کریم شریک‌الکتاب و میرزا مرتضی لشکر‌نویس نیز، مشاغل دیوانی داشته‌اند.
- ۲- اصل: العصول.
- ۳ و ۴- اصل: مابعدها.
- ۵- مولایردی خان، یکی از شخصیت‌های معروف قزوین در زمان کریم خان زند بوده است. او، یکی از خوالین طایفه‌ی ذوالقدر و بانی مدرسه‌ای است که در سال ۱۱۷۷ق. بنا شده و هم‌اکنون به نام بانی آن وجود دارد. این مدرسه، در ضلع جنوبی مسجدی واقع شده که در ۱۰۶۹ق. یکی از اسلاف مولایردی خان به نام سار و خان - که او نیز یکی از بزرگان شهر قزوین بوده - در زمان شاه عباس دوم صفوی بنا کرده است. امروز مدرسه و مسجد مذکور، به نام مولایردی خان شهرت دارد. به نوشته‌ی مؤلف مینودر، در بالای درب شرقی مدرسه‌ی مولایردی خان، کتیبه‌ای به خط نستعلیق و به برنگ سفید در کاشی لاجوردی کار گذارده شده بود که بعضی از اشعار آن چنین است: این عمارت، در امارت کرد طی کرد از وجود حاتم نوشیروان را بی نشان آزاد کرد طرح این عالی بنا، افکنده بد پس پیش از این دهر در وی راه گویی رخنه در فولاد کرد حال نیک اختر همش، همت بر آبادی گماشت چون عمارت کرد، روح جد، به جنت شاد کرد خان اول، اول از نو کعبه‌ای بنیاد کرد خان دوم، بار دوم هم زیبی آباد کرد
- دو مصرع این اشعار که ارزش ادبی چندانی ندارد، ماده تاریخ ۱۱۷۷ و مصرع دوم، نشانگر تاریخ ۱۲۵۰ق. بوده است. (نقل از کتاب مینودر، تألیف مرحوم محمدعلی گلریز، ص ۶۱۷)

در بین چند سند از اوراق خانوادگی - که ذیلاً معرفی می‌شود - فرمانی است از کریم خان زند، مورخ به سال ۱۱۸۴ق. خطاب به میرزا محمدعلی صدر مملکت، درباره‌ی انتصاب میرزا عبدالغفار به سمت «نظارت شرعیات دار السلطنه‌ی قزوین» که به موجب آن، حاکم و وکیل مالیات شهر مکلف شده است مبلغ معینی از نقد و جنس، همه‌ساله در حق میرزای مزبور برقرار نماید تا صرف معاش او گردد.

پایان این سند، مهور به مهر کریم خان زند است با سجع «یا من هو بمن رجاه کریم» که بخشی از آن بمرور ایام از بین رفته و قرار گرفتن آن در ذیل فرمانها - برخلاف شاهان گذشته که مهر و طغرای خود را در بالای فرامین می گذاشتند - به خاطر دوری از تکلف فرمانروای زند بوده است.

شغل نظارت شرعیات و مقررات مربوط به «ارباب و ظایف و طلبه‌ی علوم دینی» - که در این سند بدان اشاره شد - از امور مربوط به تشکیلات روحانیت شمرده می‌شد و در رأس این امور، مقام صدر قرار داشت که از دوران صفویه، بزرگ‌ترین مرجع روحانیت محسوب می‌شد و از جمله‌ی وظایف او، نصب و تعیین حکام شرع و مباشرین موقوفات و تفویض ریش سفیدی جمع سادات و علما و مدرسان و قاضیان و شیخ الاسلامان و نایب صدران و متولیان جزء و ناظران موقوفات و پیشنمازان و خطبا و مؤذنان و حفاظ و معرفان و... بود. (۱)

متن سند:

فرمان عالی شد، آنکه حسب التصدیق عالیجاه رفیع جایگاه و سعادت پناه، حقایق و معارف آگاه، حاوی الفروع و الاصول، (۲) جامع المعقول و المنقول، اسلام و اسلامیان ملاذی، نظاماً للصدراة و الایالة، میرزا محمدعلی صدر جلیل‌القدر مملکت، در معامله‌ی هذه السنه، پارس نیل و مابعدها (۳)، نظارت شرعیات و ارباب و ظایف و عموم موظفین دار السلطنه‌ی قزوین را به عالیحضرت رفیع‌منزلت، سلاله النجباء میرزا عبدالغفار قزوینی، مفوض و مرجوع و بدین موجب:

«نقد ۱۰ تومان - که در تحت تنخواه موظفین قزوین هر ساله در تقسیم جزو در وجه مشارالیه مقرر بوده و باز یافت می‌نموده، از بابت تنخواه موظفین قزوین در هذه السنه و مابعدها قرار داده می‌شود. ۱۵۷ تومان هفت هزار و هفتصد و هجده درم به قرار همه‌ساله در عهده‌ی مشارالیه قرار داده می‌شود. ۱۵ تومانی دو یست دینار جنس: ۱۰ خروار که در تحت تنخواه موظفین می‌گرفته؛ خروار از بابت تنخواه و وظیفه‌ی موظفین ۲۲۰؛ خروار و ۸۱ من به قرار همه‌ساله درباره‌ی مشارالیه داده می‌شود. ۱۰۰ خروار نقد و جنس که ۱۰ تومان و ۱۰ خروار است، به صیغه‌ی وظیفه و مقرری خدمت نظارت شرعیات، در وجه او مقرر فرمودیم

